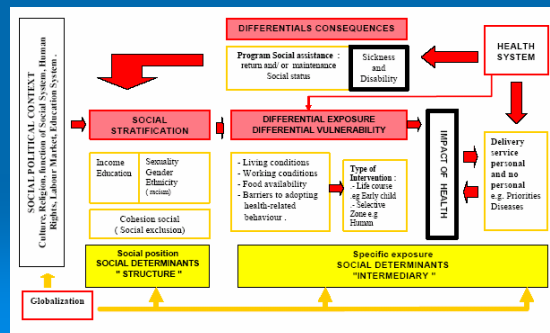

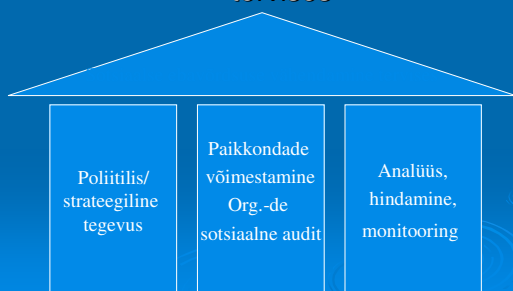
Kogukonna võimestumine

Anu Kasmel
Tervishoiu Instituut
Tartu Ülikool

Sotsiaalse ebavõrdsuse vähendamise raamistik

Kolm peamist tegevusvaldkonda õigluse/võrdsuse mõjutamisel tervises

Kogukonna suutlikkuse teema

- ... on kasvanud keskseks teemaks viimase kümne aasta jooksul elanikkonna tervise edenduses nii rahvusvaheliselt kui Eestis;
- Sellega on kaasnenum vajadus ja probleemid mõõta kogukonna suutlikkust ja selle muutusi sekkumiste mõjul;
- Kuna kogukonnad on kompleksed ja dünaamilised, on ka suutlikkuse mõõtmine kompleksne ja kontekstispetsiifiline.

Võimestunud kogukond on ...

- ... selline kogukond, kus inividid ja organisatsioonid rakendavad oma oskusi ja ressursse kollektiivselt ühiste vajaduste rahuldamiseks;
- ... selline, millel on suutlikkus mõjutada laiema ühiskonna otsuseid ja muutusi;
- ... keskendunud ressursside jagamisele võrdsuse printsiipe arvestades;
- Selline, kus määratletakse koos oma probleemid ja lahendatakse need;
- Selline, kus liikmed osalevad kogukonna tegevustes, mis on suunatud naabruskondade paranemisele, kogukonnatunnetuse ja identiteedi paranemisele ning personaalsele ja poliitilisele aktiivsusele.

Kogukond / paikkond

- selle all mõistame igasugust eksisteerivat või potentsiaalset inividide, gruppide ja organisatsioonide võrgustikku, mis on seotud jagatud probleemide, huvide ja eesmärkidega;

Kogukonna erinevad definitsioonid

(Laverack, 2003).

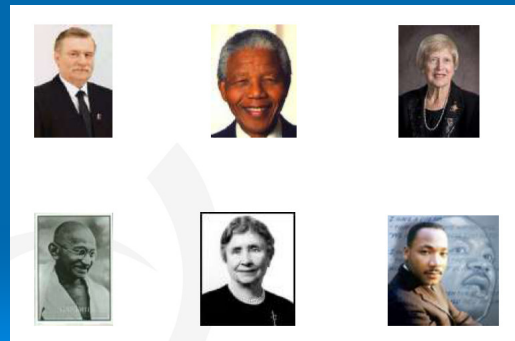
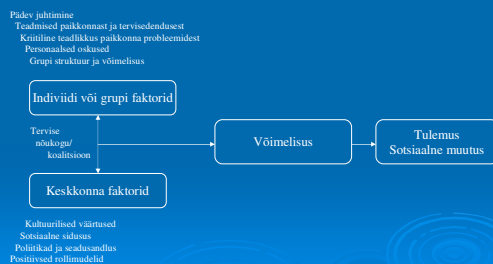
Dimensioon	Definitsioon
Ruumiline dimensioon	Defineerimine asukohta või lokaliseerimise järgi
Mitte-ruumiline dimensioon	Defineerimine huvi, teemade, identiteedi järgi, mis ühendavad inimesi, kes muud kuuluvad heterogeensesse ja eraldatud gruppidesse
Sotsiaalse interaktsiooni dimensioon	Dünaamiline ja inimesi siduv sotsiaalne suhtlemine ja vastastikune mõju
Jagatud vajaduste tunnetamise dimensioon	Ühiselt jagatud vajadused ja probleemid, millele otsitakse lahendusi kollektiivse tegevusega

Kogukonna suutlikkus

- ... see on kogukonna võimelisus määratleda ja planeeritult lahendada paikkonna ühiseid sotsiaalseid-, tervise- ja keskkonnaprobleeme (Goodman, 1998; McLeroy, 1996;

Kogukonna võimestamise mudel

Fawcett et al 1995

Tõenduspõhisus

- Paikkonnad, mis on suutlikud paindlikult lahendada oma probleeme on uuringute andmetel tervislikumad, seal on usalduslikumad ja üksteisest hoolivamad suhted, kontrollitunnetus kohaliku elukorralduse üle ja tegevused/otsused on seal tervistsoodustavamad.

Labonte, 1998

Kogukonna suutlikkuse arendamine

- See on arendustegevus, mis on suunatud optimeerima kogukonna organisatsioonide ja gruppide struktuure, süsteeme, inimesi ja oskusi nii, et nad on võimelised defineerima ja saavutama ühiseid tervise ja elukvaliteedi arengu eesmärke osaledes kogukonna projektides nii nende planeerimisel, elluviimisel kui hindamisel.
- Sisaldab endas nii koostöö aspekti, organisatsiooni ja personaalset arengut kui ressursside leidmist, mis kõik on organiseeritud planeeritud tegevuste teel ning põhineb kogukonna inimeste võimestumise ja sotsiaalse võrduse printsiipidel (Skinner, 1997).

Miks paikkonna suutlikkuse arendus?

- See on kõigist teistest tervisedenduslikest lähenemistest tulemuslikeim;
- Kaasab erinevad paikkonna grupid, ka marginaalsed, otsustetegemise protsessi – suurim kaastus tingib parimad lahendused;
- Arvestab gruppide, organisatsioonide ja võrgustike vastastikuse sõltuvusega ja seostega;
- Võtab arvesse paikkonna mitmekesisust ja omapära;
- Võtab arvesse igaühe vastutuse muutuste saavutamise eest paikkonnas;
- Loob järjepidevuse ja pideva arengu paikkonna muudatuste saavutamisel seoses ressursside ja oskuste jäämisega paikkonda.

Paikkonna suutlikkuse valdkonnad (domeenid) ja indikaatorid

- **Paikkonna aktiveerumine** (osavõtt, liidrite olemasolu, gruppide ja võrgustike olemasolu)
- **Paikkonna pädevus** (teadmised ja oskused vajaduste analüüsiks, toenduspohiste lahenduste elluviimiseks ja tegevuste/tulemuste hindamiseks)
- **Probleemilahenduste juhtimise oskused** (meeskonnatöö, paindlikkus, juhtimisoskused, kaasamisioskused)
- **Toetava keskkonna loomine** (poliitiliste otsuste mõjutamise, finantsressursside hankimise, sihtgruppide ja võrgustike koostiste ja sotsiaalsete suhete arenduse oskused)

Suutlikkuse organisatsioonilised domeenid

Allikas	Goodman et al., 1998	Hawe et al., 2000	Bopp et al., 2000	Laverack and Labonte, 2000	Bush and Mutch, 2003
Domeen	- Paikkonna tunnetus - Osalemine paikkonnas - Ressursid - Oskused - Liidrid - Kriitiline analüüs - Võrgustikud - Paikkonna ajaloo mõistmine - Paikkonna väärtused	- Infrastruktuur rahvastiku tervisetegevuse koordineerimiseks - Partnerluse loomine ja organisatsiooni keskond - probleemilahenduse suutlikkuse arendus	- Paikkonna tunnetus - Osalemine - Ressursid - Oskused ja teadmised - Leadership - Kommunikatsioon - Pidev õppimine	- Osavõtt - Liidrid - Probleemi hindamine - Ressursid - Organisatsioonilised struktuurid - Ressursside mobiliseerimine - Seosed teistega - Kriitiline analüüs - Programmi juhtimine - Välistegijate roll	- Võrgustikud - Teadmiste ülekandmine - Probleemi lahendus - Infrastruktuuri areng

Paikkonna suutlikkuse domeenid

Laverack and Labonte, 2000

- Osavõtt
- Juhtide olemasolu
- Probleemi analüüs
- Organisatsioonilised struktuurid
- Ressursside koondamine
- Seosed teistega
- Põhjuslikkuse analüüs
- Probleemilahenduse oskused
- Väljaspoolsete organisatsioonide roll

Kogukonna suutlikkuse indeks

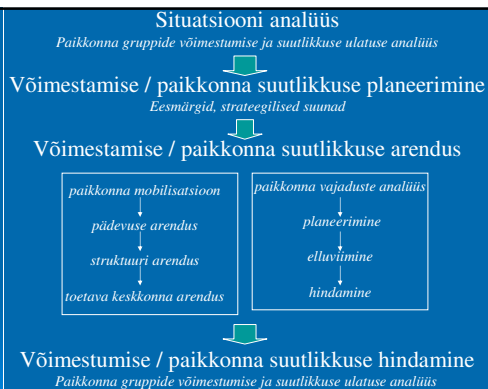
- On indikaatorite (domeenide) ja ressursside kogum, mis on koostatud aitamaks selgitada kogukonna gruppides ja võrgustikes eksisteerivat suutlikkuse taset ära tunda, hinnata ja lahendada paikkonnas eksisteerivaid probleeme, mis mõjutavad elanikkonna tervist ja heaolu.

Paikkonna suutlikkuse index

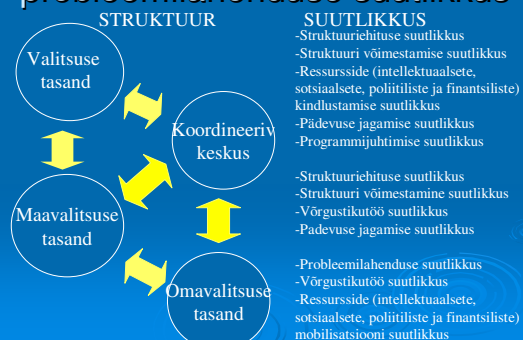
- Aitab määratleda paikkonna suutlikkuse taset interventsiooni alguses;
- Aitab määratleda saavutatud suutlikkuse ulatust programmi tegevuste tulemusel;
- On arendava sisuga, st. aitab määratleda vajalikke tegevussuundi tulevikuks;
- Aitab kaasa strateegilisele planeerimisele – määratleb ressursid, mida paikkond vajab interventsiooni teostamiseks;
- Aitab hinnata paikkonna suutlikkust edasiste interventsioonide teostamiseks;
- Ei ole kavandatud paikkondade võrdlemiseks indeksi alusel.

Kuidas seda kasutada?

- On võimalik kasutada mitmeid meetodeid:
- Kas intervjuud asjaomaste isikutega;
- Fookusgrupi intervjuud;
- Töötoa meetodil;
- Või reflektiivsel meetodil võrgustike liikmete poolt.

Erinevate tasandite probleemilahenduse suutlikkus

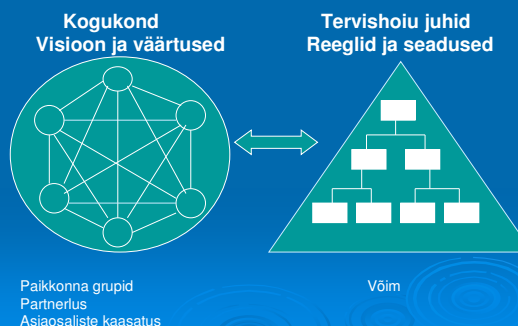
Paikkonna organisatsiooni mudelid

- Sotsiaalne planeerimine
- Paikkondlik areng
- Sotsiaalne tegutsemine
- Koalitsioonide loomine
- Sotsiaalne audit/Terviseaudit

Terviseaudit

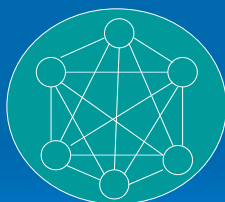
- Süstemaatiline tegevus paikkonna/organisatsiooni terviseprobleemide määratlemiseks, ulatuse ja olulisuse hindamiseks, lahendusteede leidmiseks, nende elluviimiseks ja progressi ning protsessi järjepidevaks hindamiseks.
- Endogeenne protsess
- Põhineb salutogeenilisel orientatsioonil

Kaks 'tegijat' otsustetegemistel

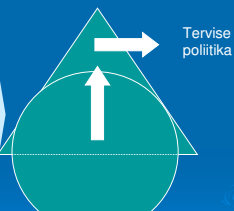
Kaasatus otsuste tegemises

Võrgustike loomine

Vahendamine, võimestamine
Partnerluse loomine
Osavõtt

Poliitilised otsused

Advokeerimine
Otsuste mõjutamine
Paikonna visioon ja väärtused

Sotsiaalne planeerimine, terviseaudit ja paikkondlik areng

Protsess	Sotsiaalne planeerimine	Terviseaudit	Paikondlik areng
Probleemi määramine	Spetsialisti poolt	Koostöös	Paikonna inimeste poolt
Probleemi definitsioon	Definitsioonid kui vajadus/probleem	Resurss/tugevus	Definitsioonid kui resurss
Eesmärgid	Kirjad, predefinitsioonid	Laiad, predefinitsioonid	Laiad, arengut sisaldavad
Paikonna definitsioon	Probleemne elanikkond	Segunenud	Sotsiaalsed võrgustikud
Juhtimine	Spetsialistid ja poliitiline elit	Paikond kui 'sektor' partner	Domineerivad kohalikud mitteformaalsed juhid
Osavõtjad	Limiteeritud, eksklusiivne, spetsialisti poolt valitud	Mõlemaid	Avarud, inklusivne
Organisatsioon	Struktureeritud ja lineaarne	Segunenud	Päädlik ja muutuv
Otsused	Spetsialist	Segu	Kogukond
Aruandimine	Hierarhiline ja poliitiline	Segu	Kogukonna ees

Sotsiaalse kapitali all mõistame:

- Neid ressursse, mis on ühel sotsiaalsel grupil (pere, paikkond, organisatsioon, omavalitsus) kättesaadavad
- Neid võrgustikke, kus vastastikku üksteist abistatakse, usaldatakse ja üksteisest hoolitakse;
- Sotsiaalset kapitali saab kasvatada koostööga, ühiste probleemilahenduste otsimise, planeerimise ja elluviimisega ja koos mõnusa seltsielu loomisega nii peredes, töökohtades, naabruskonnas, kodukandis kui laiemalt.

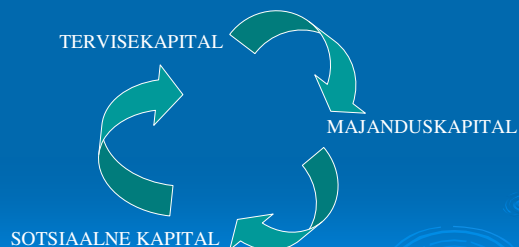
Sotsiaalne kapital

- Selle all mõistetakse neid osalemist ühiskonna ettevõtmistes, sotsiaalseid norme, vastastikkust ja sotsiaalset usaldust, mis lihtsustab vastastikku kasulikku".
Kamachi, I, et al. (1997)
- Vastastikuse kohustuste, ootuste ja usaldusväärse struktuur. Kui A teeb midagi head B jaoks kaasneb selleha kindlustunne, et B teen tulevikus midagi head tagasi. Kontseptsioon sõltub kahest elemendist: usaldus ja ootused.
Coleman, 1996
- "Sotsiaalne organisatsioon, mida iseloomustavad võrgustikud, normid ja usaldus"
Putnam, 1993

Sotsiaalne kapital ja tervisepoliitika

- Võimestumise strateegiad kutsuvad esile sotsiaalse kapitali kasvu ühiskonnas,
- Teadusuuringud demonstreerivad sotsiaalse kapitali ja rahvastiku tervise omavahelist tugevat positiivset seost (ka hariduse kvaliteeti, tööhõivet, elamumajandust, transporti, keskkonda ja turvalisust);
- Suurendades sotsiaalset kapitali oma kodukandi piires saavutame nii üldise terviseolukorra paranemise kui sotsiaalse ebavõrdsuse vähenemise tervises

Ühiskonna kapitali arenguring

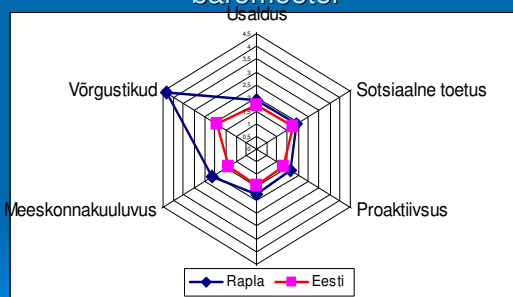
Kuidas sotsiaalne kapital toimib?

- Paraneb informatsiooni kättesaadavus;
- Sotsiaalsed võrgustikud loovad vastastikkuses abistamise keskkonna;
- Identiteeditunne seob ja loob sotsiaalse toetuse süsteemi;
- Koostöö ja ühised eesmärgid seovad muidu erinevatesse gruppidesse kuuluvaid inimesi;
- Kollektiivne tegutsemine loob uusi võrgustikke;
- Identiteeditunde kasv ja solidaarsus suurenevad sotsiaalsete võrgustike laienemisega – suureneb "meie" tunnetus.

Sotsiaalse kapitali indikaatorid

- Struktuuraalsed
- Osavõtt
- Instituutsionaalne ühendus
- Spetsiifilised kollektiivsed tegevused
- Kodanikuühiskonna ulatus
- Seosed ressursidega gruppidega
- Seosed teiste organisatsioonidega
- Kognitiivsed
- Üldine sotsiaalne toetus
- Emotsionaalne toetus
- Instrumentaalne toetus
- Sotsiaalne usaldus
- Kuuluvustunne
- Vastastikkus
- Tunnetatud õiglus
- Tunnetatud sotsiaalne vastutus

Sotsiaalsete tervisemõjurite baromeeter

Allikad: Rapla Täiskasvanud elanikkonna Tervisekäitumise uuring, 2002
Eesti Täiskasvanud elanikkonna tervisekäitumise uuring, 2004

Sotsiaalne sidusus

- On sotsiaalse kapitali indikaator, mille all mõeldakse
- jagatud väärtusi,
  - kokkuhoidmistunnet,
  - ühist identiteeti,
  - ühist tegutsemist paikkonna ettevõtmises ühiste eesmärkide saavutamisel.
  - Kõrgenenud sotsiaalne sidusus on korrelatsioonis paremate tervisenäitajatega.